

פרשת ראה: מה דין מאכל חלבי, שהתבשל בכלי עם כיסוי בשרי

פתיחה

בפרשת השבוע, כותבת התורה פעם נוספת "לֹא תִבְשֹׁל גִּיד בְּחֵלֶב אֱמֹ", פסוק ממנו נלמד האיסור לבשל, לאכול ולהנות מבשר בחלב. בעבר ראינו, שכאשר מאכל בשרי בושל בכלי חלבי (או להפך), אם הכלי בן יומו, המאכל נאסר וכן הסיר נטרף. ואם הכלי אינו בן יומו, כיוון שבישלו בו בטעות, המאכל מותר באכילה, ואילו הקדירה בכל זאת נאסרת.

גם השבוע, נעסוק בהלכות בשר בחלב ובשאלה, מדוע כאשר הכלי אינו בן יומו המאכל אינו נאסר, ולמרות זאת יש שכתבו שכאשר כיסוי הכלי אינו בן יומו, הוא כן אוסר את המאכל. כדי לענות, נעסוק תחילה בדיני נותן טעם לפגם, וכיצד מודדים האם כלי בן יומו או לא. עוד נעסוק בשאלה, האם כאשר בישלו מים חמים במהלך הזמן, הם משמרים את מעמד הכלי, ככלי בן יומו.

נותן טעם לפגם

הגמרא במסכת עבודה זרה (ז' ע"ב), לומדת מהפסוק בפרשתנו: "לֹא תִאֲכְלוּ כָל-נֶבֶלָה לִגְר אֲשֶׁר-בְּשַׁעֲרֶיךָ תִתְּנֶנָּה וְאֶכְלָה", שרק נבלה שנמצאת במצב מספיק טוב כדי להינתן לגר לאכילה, נחשבת נבלה, וממילא יכולה לאסור מאכל היתר שהתערבה בו, אך לא נבלה שנפגם טעמה. אמנם, יש קושי בלימוד זה, שהרי כאמור בפתיחה, אפילו טעם הבלוע בסיר שאינו בן יומו נחשב כנותן טעם לפגם, והרי בוודאי שטעם פגום ברמה כזו, אינו מספיק כדי לפסול נבלה מאכילה. נחלקו הראשונים ביישוב הקושיה:

א. **הרשב"א** (תורת הבית ד', א) כתב, שיש לחלק בכמות האיסור. אם מדובר בתערובת שאפילו חציה אסורה, צריך שטעם האיסור ייפגם ממש, וכמו פגימת נבלה. לעומת זאת, אם רוב התערובת מותרת, וכמו דבר היתר שבלע מסיר שבדפנותיו איסור, אז די אפילו בפגם מועט, וכמו פגם כלי שאינו בן יומו, שהמאכל האסור לא יפסול את התבשיל. הסברא היא, שכאשר רוב המאכל היתר, בעצם התערובת היא תערובת היתר, ולא ייתכן שטעם איסור שאינו מוסיף לתערובת אלא פוגמה, ישנה את מעמדה. ובלשונו:

"ויש לומר, שלא אמרו אלא דווקא בשחיתת רבה על האיסור, שהאיסור המועט בטל אצל ההיתר המרובה, דבכל התורה כולה הולכין אחר הרוב. ואי משום טעמו של איסור שהוא נטעם ונרגש בו כאילו הוא בעינו, ונרגש בו לאסור את ההיתר המרובה, אדרבה הוא פוגמו, כמו שאמרנו וכמו שכתבתי למעלה בשאר נותני טעמים לפגם."

ב. **הרא"ה** (בדק הבית שם) חלק וסבר, שרק טעם פגום ברמה של נבלה שנפסלה מאכילה, מחשיב את הטעם כטעם לפגם שאינו אוסר את התערובת, ולא טעם מועט. לטענתו, הסיבה שהגמרא סוברת שטעם הבלוע בכלי בן יומו נחשב כטעם לפגם, היא רק בגלל שלא ניתן לאכול טעם זה בפני עצמו, אלא רק כאשר הוא מתערב בתבשיל, ונקודה זו מורידה מחשיבות האיסור. משום כך לשיטתו, אם נתערב מאכל ממש שפגום מעט, מאכל זה יאסור את התערובת, בעוד שלדעת הרשב"א היא תהיה מותרת.

ג. **הר"ן** (עבודה זרה לב ע"ב), בגישת ביניים סבר מצד אחד כרשב"א, שהחילוק בין נבלה שטעמה פגום מאוד לבין טעם פגום בכלי שפגמו מועט, תלוי בכמות האיסור שיש בתערובת. מצד שני, סייג שיטת הרשב"א וסבר, שלא תמיד כאשר יש רוב היתר בתערובת, די בכך שיהיה מעט טעם פגום כדי שהוא לא יאסור את התערובת, שכן אם יש כמות איסור מספיק משמעותית הגורמת לכך שהאדם נהנה מהאיסור באופן שהוא מאפשר לו לאכול הרבה, אזי לא די בפגימה מועטת, ויש צורך בפגימה כפגימת הנבלה.

כיסוי קדירה

להלכה, כאשר דין **השולחן ערוך** (יו"ד קג, א) במחלוקת הראשונים, הביא דעת הרשב"א בתחילה 'כיש מי שאומר', ולאחר מכן הביא דעת הר"ן. לכאורה כפי שראינו בעבר (קרח שנה ב'), במקרה זה הלכה כדעת הר"ן, שהוא 'היש אומרים' השני, ואכן כך פסק **כף החיים** (שם, ז'), שרק במקום הפסד גדול ניתן לסמוך על הרשב"א. **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ח, יד) חלק וסבר, שכיוון שהשולחן ערוך לא כתב דעת הר"ן כדבר מוחלט, אלא "כיש מי שחוכך לומר", לכן הלכה כדעת הרשב"א שהובאו ללא הסתייגות.

עם זאת וכאמור, כאשר מדובר בטעם הנפלט מסיר שאינו בן יומו, מוסכם שלמרות שאין טעמו פגום ממש, הוא לא אוסר את התערובת. בעקבות כך, תמה **הרמ"א** (דרכי משה יו"ד צג) על **הגהות שער דורא**, שכתב שדין זה נכון רק כאשר בישלו בכלי בן יומו, אך כאשר בטעות בישלו מאכל חלבי בסיר עם כיסוי בשרי (או להפך כמובן), המאכל נאסר, שכן מה ההבדל בין הסיר לבין מכסהו?! למרות זאת כתב, שכיוון שכך נהגו במקומו, הוא לא יבטל את המנהג, ויש להקל רק כשיש סיבות נוספות להיתר. ובלשונו:

"הרי לך בהדיא דאין לחלק בין כיסוי לקדרה... ולכן אומר אני דהמיקל לא הפסיד, והמחמיר בשלו תבוא עליו אבל אין להחמיר בשל אחרים כלל. וכל זה אני אומר במקום שאין מנהג, אבל במקום שנהגו להחמיר אין לשנות, אבל אם יש צד בעולם להקל עם הטעם של נותן טעם לפגם, אני מקיל בו, כי אף שנהגו בחומרא גדולה הזאת, הבו דלא לזיזיף עלה, ואי איפשר חילי אבטל המנהג, כי מנהג טעות הוא ואין לו טעם לסמוך עליו."

למעשה בזמן הזה, לא נוהגים לחוש למנהג הרמ"א, ולכן, אם בישלו מאכל חלבי בסיר חלבי, אך המכסה היה בשרי ואינו בן יומו, המאכל מותר באכילה. אחת הסיבות שלא חוששים היא, שרבים בעקבות **המהרש"ל** (ח, נ) דחקו וכתבו, שהסיבה שהגהות שער דורא החמיר בכיסוי שאינו בן יומו היא שבזמנם כיסוי הכלים היו עשויים כעין קונוס, דבר שגרם לכך שנבלעו שאריות אוכל בקודקוד הקונוס, ולא היה ניתן לנקותם ויש חשש שיאסרו את המאכל. ממילא בזמננו שכיסויי הכלים אינם כך, אין טעם לחוש.

כלי בן יומו

כאמור כלי בן יומו אוסר את המאכל, ושאינו בן יומו לא אוסר. נחלקו הראשונים, כיצד בודקים האם כלי הוא בן יומו:

א. **רבינו תם** (תוספות עבודה זרה סו ע"א ד"ה בת) ו**רש"י** (שם) סברו, שכלי הופך לאינו בן יומו, כאשר עובר עליו לילה שלם ללא בישול. משום כך, המבשל בשר לפני שקיעת החמה, כבר בעמוד השחר למחרת, הכלי נחשב כאינו בן יומו וטעם הבשר נפגם. כך דייקו מהגמרא הכותבת כלי 'שאינו בן יומו', ואינו כותבת כלי שעבר עליו זמן מעט לעת, דהיינו עשרים וארבעה שעות מלאות.

מעין ראייה הביא רבינו תם מהלכות עיבור צורה. כפי שכותבת המשנה במסכת פסחים, קודשים שננטמו ובעקבות כך נשרפים,

לא נשרפים מיד, אלא מחכים קודם שיפסלו מאכילה, פסול הנגרם בשהיית לילה. אם כן, כמו שבהלכות עיבור צורה, הזמן הקובע הוא הלילה, כך בהלכות כלי שאינו בן יומו הזמן הקובע הוא הלילה. עם זאת כפי שהעירו התוספות, לא מדובר בראייה גמורה, שכן בהלכות עיבור צורה, סוף הלילה הוא הקובע, כך שגם אם נפסל בשר קודשים באמצע הלילה, בסוף הלילה עוברת צורתה. בכלי בן יומו לעומת זאת, צריך שיעבור לילה שלם, וכלי שבישלו בו באמצע הלילה, טעמו לא נהפך לפגום בעמוד השחר. ובלשונם: "וכן פירש רבינו תם דלינת לילה פוגמת... וזכר לדבר דלינת לילה מיקרי עבור צורה... ויש לתמוה לדברי רבינו תם, שמביא זכר לדבר מעיבור צורה, דתפשוט ליה שסוף לילה גורם הפגם, דהיינו עמוד השחר דמשוי ליה נותר להטעינו שריפה. ובפרק ב' דזבחים גבי קדוש ידים, משמע דבעמוד השחר חשיב לינה. ושם לא נאמר רבינו תם דאינה ראייה גמורה, אלא זכר לדבר כדי שלא לפשוט זה משם."

ב. **הרשב"ם** (הגהות אשרי, עבודה זרה ה, ט) חלק וסבר, שכלי נחשב כאינו בן יומו, רק אם עובר זמן מעת לעת, דהיינו עשרים וארבע שעות. כך נראה שסבר גם **הרא"ש** (שם, לז), שהביא ראייה מהגמרא במסכת זבחים (יט ע"ב). הגמרא הכותבת, שכלי חרס שבישלו בו חטאת יש לשוברו, כדי שלא בטעות יבשלו בו קרבן אחר, והטעם הבלוע בו ייכנס לקודשים אחרים. משמע, שישנו זמן משמעותי בו הכלי אינו נחשב כבן יומו ויש חשש שיבשלו בו קורבנות אחרים, ומשמע שלא כרבינו תם שדי שלילה יעבור¹.

להלכה, למרות שכל דין נותן טעם לפגם הוא מדרבנן, פסקו **השולחן ערוך** (יו"ד קג, ה) **והב"ח** (שם, ג) כדעה זו, שכן דעת רוב הפוסקים. משום כך כדי שטעם בכלי ייפגם ולא יאסור מאכל שהתבשל בו, צריך לחכות עשרים וארבע שעות. עם זאת, ישנו מקרה בו סומכים על שיטת רבינו תם, מקרה בו בישלו מים בסיר, וכפי שנראה להלן.

כלי שחיימו בו מים

ברור, שבמקרה בו בישלו בשר נוסף בסיר, אין משמעות לכך שבישלו בו בעבר בשר שטעמו נפגם, שכן התבשל בו שוב בשר. דנו הפוסקים, מה הדין כאשר בינתיים בישלו בו סתם מים חמים, האם הם מחדשים את האיסור:

א. **ספר התרומה** (ס' עה) סבר, שספירת השעות נעצרת, ויש למנות שוב מעת לעת מרגע בישול המים. את דבריו ביסס על דברי הראשונים שראינו בעבר (נח שנה ז'), הסוברים שכאשר בישלו מאכל איסור במים, אם אין פי שישים במים, כל המים הופכים לאיסור ('חתיכה נעשית נבלה'). השלכה לכך, שאם המים שנאסרו ייפלו לסיר מים נוסף, אין לחשב את האחוז היחסי של האיסור במים המקוריים, ועל בסיס כך לבדוק האם יש פי שישים בכל המים, אלא כל המים הראשונים נחשבים כאיסור.

כתוצאה מכך, כאשר מבשלים מים חמים בסיר בשרי או בסיר שבלועים בו איסורים אחרים, כמו נבלה או יין נסך, אם הכלי עדיין בן יומו, אז כל המים הופכים להיות ממש כמו האוכל שבלוע בקדירה. ממילא, כאשר המים האסורים נבלעים שוב בקדירה, כבר לא מדובר באותה בליעה ישנה, אלא בבליעה חדשה, הגורמת לכך שיש לספור שוב זמן מעת לעת כדי שייפגם האיסור. ובלשוננו:

"ועוד כשהחכם בא להתיר תבשיל שהיה בכלי של איסור, ורוצה להתיר תבשיל בשביל כלי שלא עשו בו איסור מעת לעת... שצריך לחקור אם בכלי הוחמו המים לבדן בתוך מעת לעת שעשו בו האיסור, דכך שווה המים לבדן כמו האיסור עצמו, דכל המים נעשו נבלה, כיון שלא היה בהם ששים לבטל פליטת הכלי דבדידה משערינן וחזרו ונבלעו."

ב. **הסמ"ק** (ס' ריג) חלק וסבר, שבישול המים החמים אינו עוצר את ספירת השעות, ויש למנות מהרגע בו בישלו את המאכל עצמו. ונימק, שלמרות שבדרך כלל חתיכה שנפלה הופכת את כל התבשיל להיות כמותו, דין זה נכון רק כאשר נופלת ממש חתיכת איסור, ולא כאשר מדובר רק טעם איסור שאז הוא יאסור את המים (אם אין בהם פי שישים מהאיסור), אבל לא יהפוך אותם לאיסור ממש. ממילא כאשר בעקבות המים ייבלע שוב טעם בדפנות הקדירה, מדובר בטעם המקורי, ואין סיבה למנות שוב מעת לעת.

ג. **הבית יוסף** (יו"ד קג, ז) בגישה ביניים סבר, שמצד אחד הלכה כדברי ספר התרומה, שגם טעם איסור בלבד הופך את כל המים להיות כאיסור עצמו. אמנם, הוא סובר כדעת הראשונים, שאומרים דין זה רק בהלכות בשר בחלב, ולא בשאר איסורים. ממילא, אם הקדירה בלועה בטעם בשר או חלב, אז אכן יש למנות שוב מעת לעת, שכן כל המים הופכים כעת להיות בשריים או חלביים, ונבלעים שוב בדפנות הקדירה. אך אם מדובר בטעם של יין נסך, תרומה וכדומה, אין צורך למנות שוב מעת לעת.

להלכה

להלכה נחלקו **השולחן ערוך** ו**הרמ"א** (שם, ז), כאשר מחלוקתם תואמת את פסיקתם בהלכות חתיכה נעשית נבלה. השולחן ערוך פסק שרק בבשר וחלב חתיכה נעשית נבלה, וממילא פסק כמו הבנתו בבית יוסף, שרק כאשר מדובר בבישול מים בכלי חלבי או בשרי, נדרשת ספירה מחדש של השעות. ואילו הרמ"א פסק שבכל האיסורים יש לספור מחדש, ויש להקל רק במקום הפסד.

עם זאת, כפי שציין הבית יוסף ופסק הרמ"א, כאשר בישלו מים חמים בסיר, אך עבר כבר לילה שלם מזמן בישול הבשר, ניתן להקל, ואין צורך למנות שוב מעת לעת. טעם הדבר הוא, שכפי שראינו לעיל לדעת רבינו תם כאשר עובר לילה שלם, הטעם נפגם, וממילא אין משמעות לכך שבישלו אחר כך מים חמים בסיר. ועל אף שלא פוסקים כשיטה זו, מכל מקום כאן, שגם ככה יש ראשונים המקלים בכל עניין וסוברים שמים חמים לא מחדשים את ספירת השעות, ניתן לצרף את שיטת רבינו תם להקל. עם זאת, ישנו מקרה בו רבים נוספים מחמירים, מקרה בו בישלו בסיר מאכל חריף, ונעסוק בנושא זה בפעם אחרת (משפטים שנה ח').

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²

¹ כפי שהעיר הרא"ש, הקושיה היא רק למי שסובר שמותר לכתחילה לבשל בכלי שאינו בן יומו, שכן למי שסובר שרק בדיעבד המאכל מותר, אין קושיה מדוע יש לשובר את כלי החרס, שכן גם לאחר שעובר הרבה מאוד זמן לכתחילה אין לבשל בו. מכל מקום להלכה, פוסקים שרק בדיעבד כאשר בישלו מאכל בכלי שאינו בן יומו הטעם מותר, כאשר יש שביארו טעם האיסור שמא יבואו לבשל גם בכלי בן יומו, או שאין לבטל איסור לכתחילה, גם כאשר מדובר באיסור פגום (וייתכן שנפקא מינה בכלי שבלע טעם איסור מדרבנן).

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף? מוזמן במייל: tora2338@gmail.com או בערוץ הוואטסאפ 'הלכה בפרשה'.